

Weidevogels in Fryslân

Jaarbericht 2023

”

“Ik leef voor de weidevogels natuurlijk!”

Joeke Paulusma - Aldegea (Sm)

voorwoord

Voor u ligt het overzicht van alle telgegevens van de kievit, grutto, scholekster en tureluur in de provincie Fryslân van het afgelopen broedseizoen. Dit overzicht is tot stand gekomen door een samenwerking van zes organisaties die zich op één of andere manier bezighouden met het tellen en/of beschermen van de weidevogels in Fryslân.

Zij stellen zich op de achterkant van dit bericht aan u voor.

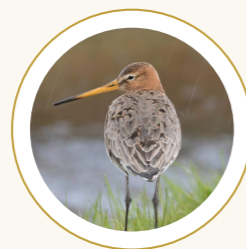
Voor de vijfde keer een Jaarbericht, dat vraagt om een korte terugblik. Na een aantal droge jaren konden we als redactie in ons eerste jaar (2019) positief van start gaan met voldoende vliegvlugge kuikens. Het tweede jaar (2020) was een 'historisch slecht' jaar. Als redactie riepen we daarom op tot actie. Het jaar erop viel de regen met bakken uit de lucht, wat zorgde voor ideale omstandigheden voor de weidevogels. Er werden ruimschoots voldoende kuikens groot. De kievitkuikens van dat jaar (2021) begonnen het volgende jaar zelf al met broeden, wat vermoedelijk de plus in meldingen van de kievit verklaarde. Het broedsucces van de grutto was mogelijk net niet voldoende. Dit jaar (2023) kunnen we melden dat de vele gruttokuikens van 2021 nu terug zijn gekomen om te broeden, waarmee we de plus in meldingen van de grutto verklaren. Al met al hebben we niet eens zo'n negatief beeld laten zien de afgelopen jaren. Toch is er nog veel nodig om de aantallen weidevogels weer in de lift te krijgen. Daarover verderop in dit Jaarbericht meer.

HOOFDSOORTEN WEIDEVOGELS

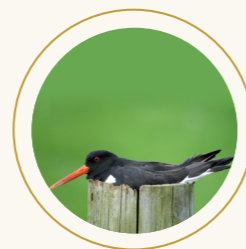
De informatie in dit jaarbericht gaat vooral over de vier soorten uit de groep echte weidevogels die het meest voorkomen (de zogenaamde vier hoofdsorten), namelijk de grutto, kievit, tureluur en scholekster.

Kievit

Grutto

Scholekster

Tureluur

partijen

De deelnemende partijen:

Bond Friese VogelWachten (BFVW)

Sovon Vogelonderzoek Nederland

Kollektivenberied Fryslân (KBF)

It Fryske Gea

Staatsbosbeheer

Natuurmonumenten.

De laatste drie hebben natuur-

gebieden in eigendom en

we noemen ze daarom

terreinbeherende organisaties,

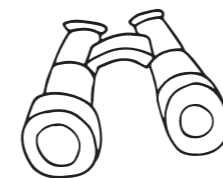
kortweg TBO's.

wat zijn weidevogels?

Vogels die op de grond broeden in weilanden en op akkers, noemen we weidevogels. De grutto, kievit, tureluur, scholekster, wulp, kemphaan en watersnip zijn steltlopers die horen bij de groep die we 'echte' of 'primaire' weidevogels noemen. Ook eenden als wilde eend, slobbeend, zomertaling en kuifeend en zangvogels als graspieper, gele kwikstaart en veldleeuwerik horen bij de 'echte' weidevogels. Een andere groep vogels broedt op graslanden, maar ook net zo vaak in andere landschappen. Zij worden tot de 'secundaire' weidevogels gerekend. In deze groep vallen soorten als wintertaling, meerkoet, kluut, paapje en bergeend.

weer

Ondanks dat de afgelopen lente frisser en minder zonnig was dan gemiddeld, gaat de hele eerste helft van 2023 de boeken in als de op drie na warmste ooit gemeten. Na een droge februari maand begon het broedseizoen dit jaar met veel regen in maart en april. Hierdoor waren de gebieden bij aankomst van de grutto's lekker nat en konden ze goed opvetten. Voor de eerste legfels van de kievit waren deze omstandigheden ook gunstig. In mei werd het eindelijk wat droger en zonniger, pas in juni werd het flink warmer. Er viel die maand zo weinig regen dat er begin juli sprake was van ernstige droogte in heel het land. Vanaf de eerste week van juli sloeg het weer om en werd het broedseizoen alsnog afgesloten met flink wat regen. We zien de laatste jaren dat zeer natte en zeer droge periodes elkaar afwisselen. De kunst is hier op in te spelen door het overschot aan regenwater op te vangen en vast te houden zodat er tijdens periodes van droogte voldoende water en dus voldoende voedsel beschikbaar is voor de vogels en hun kuikens.

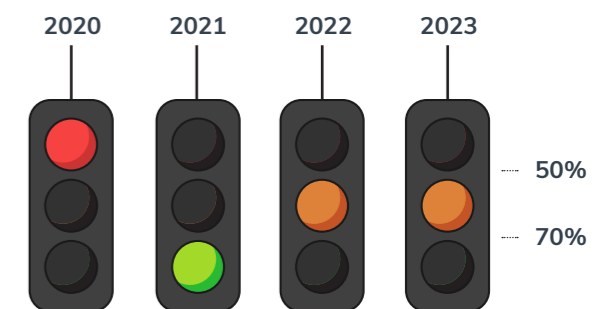
hoe is er geteld?

In dit bulletin hebben we gebruik gemaakt van cijfers die zijn aangeleverd door vrijwilligers en medewerkers van de BFVW, de terreinbeherende organisaties (TBO's) en Sovon. De BFVW werkt volgens de 'Fryske Combimethode' waarbij de nadruk ligt op het vinden en beschermen van nesten. Is een nest onvindbaar of mag een gebied niet betreden worden dan worden broedparen ingevoerd. Aanvullend worden alarmtellingen uitgevoerd. De nazorgers gaan hiervoor in de loop van het broedseizoen meerdere keren de gebieden door. De TBO's gebruiken de methode van het Broedvogel Monitoring Project (BMP-tellingen) van Sovon. Hierbij worden in meerdere rondes broedparen geteld en in kaart gebracht. Ook hier is extra aandacht voor de alarmtellingen. De aantallen in dit jaarbericht staan voor het totaal aan getelde nesten en broedparen. De cijfers geven dus geen aantallen vogels weer! Zie voor achtergrondinformatie over de telmethodes het blokje 'verantwoording cijfers' op de achterkant van dit jaarbericht.

"De natte omstandigheden waren voor de kievit perfect, de natte periode eindigde voor de grutto te vroeg."

Jeroen de Vries - Raerd

broedsucces grutto

Om het broedsucces van de grutto te kunnen meten, worden er drie zogenaamde alarmtelrondes uitgevoerd. In de periode dat de vogels jongen hebben, wordt geteld hoeveel ouders er alarmeren wanneer er door het veld wordt gelopen. Dat aantal wordt vervolgens gedeeld door het aantal eerder getelde nesten en broedparen. **Gemiddeld kwam het bruto territoriaal succes (BTS) provinciebreed net op een 'onvoldoende' (minder dan 70%) uit.** Dit is vergelijkbaar met vorig jaar en betekent dat er in 2023 mogelijk niet genoeg gruttokuikens groot geworden zijn om de populatie in stand te kunnen houden. Wel zagen we een mooie toename van broedparen die zich vestigden. Een plus die vermoedelijk te danken is aan het bijzonder natte voorjaar van 2021, dat we afsloten met een positief BTS-getal. Al met al was 2023 een redelijk positief seizoen voor de grutto.

de cijfers

- PROVINCIE FRYSLÂN -

”

“Ineens zat er een morinelplevier op een paar meter afstand voor mij!”

Hein Vogt - De Westereen

FIGUUR 1: GETELDE AANTALLEN 2023

De totale aantallen van getelde nesten en broedparen per vogelsoort. **Het gaat niet om aantallen vogels of populatiegrootte!**

(bron ANLb en overig: BFVW, bronnen TBO's: Sovon en BFVW)

Totaal	17894
ANLb	8398
Waarvan bij It Fryske Gea	87
Waarvan bij Natuurmonumenten	10
Overig*	6582
TBO's	2914
It Fryske Gea	869
Natuurmonumenten	471
Staatsbosbeheer	1574

Totaal	8814
ANLb	5315
Waarvan bij It Fryske Gea	40
Waarvan bij Natuurmonumenten	26
Overig*	1436
TBO's	2063
It Fryske Gea	352
Natuurmonumenten	569
Staatsbosbeheer	1142

Totaal	9623
ANLb	6196
Waarvan bij It Fryske Gea	24
Waarvan bij Natuurmonumenten	6
Overig*	2329
TBO's	1098
It Fryske Gea	628
Natuurmonumenten	122
Staatsbosbeheer	348

Totaal	6700
ANLb	3659
Waarvan bij It Fryske Gea	20
Waarvan bij Natuurmonumenten	11
Overig*	1173
TBO's	1868
It Fryske Gea	734
Natuurmonumenten	337
Staatsbosbeheer	797

* o.a. gangbaar boerenland en particulier natuurbeheer

Getelde hectares per categorie (circa).

Bij de TBO's is voor de hectares uitgegaan van getelde terreinen met een geschikte leefomgeving voor minimaal een van de vier hoofdsoorten. De getelde vogels uit de andere terreinen van de TBO's zijn wel meegenomen in de aantallen vogels hierboven. (Zie voor meer uitleg achterop dit Jaarbericht)

Totaal	143690
ANLb	21000
overig*	110000
TBO's	12690
It Fryske Gea	6400
Natuurmonumenten	790
Staatsbosbeheer	5500

de cijfers

- IN DE REGIO'S -

”

“Elke keer word je weer verrast door leuke ontmoetingen, mooie geluiden of prachtige dingen.”

Johan Bouma - Sneek

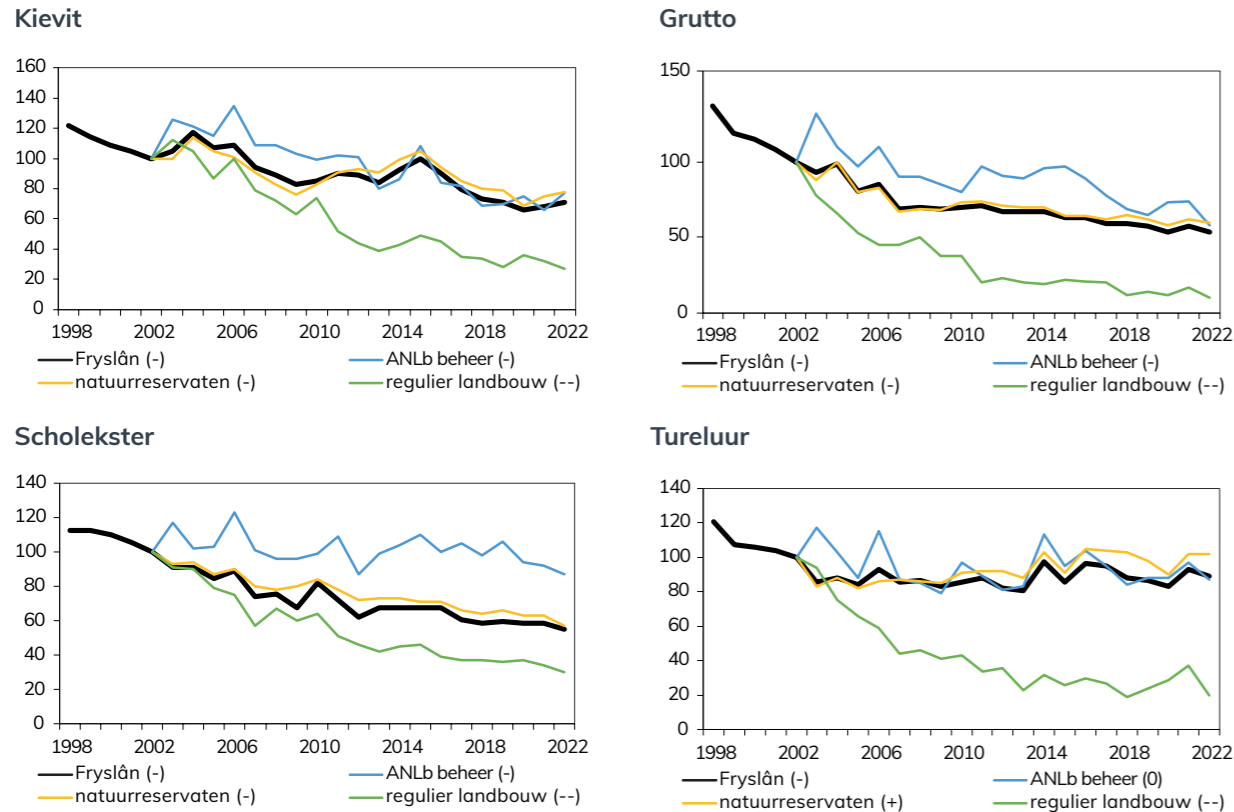
FIGUUR 2: VERGELIJKING VAN MELDINGEN 2023 TEN OPZICHTE VAN 2022 PER REGIO (ALLEEN IN BEIDE JAREN GETELDE OPPERVLAKTES)

Deze figuur geeft een procentuele vergelijking per regio weer van de verandering in aantallen meldingen, in gebieden (zowel agrarische als natuurgebieden) die zowel in 2022 als in 2023 zijn geteld. De n geeft het totaal aantal meldingen van de vier hoofdsoorten samen in 2023 in die regio weer. Ieder jaar gaat het hier om andere gebieden, omdat niet overal ieder jaar dezelfde percelen worden geteld. Een vergelijking met eerdere kaartjes uit eerdere Jaarberichten kan daarom niet worden gemaakt. (bronnen: BFVW en Sovon)

FIGUUR 3: TRENDLIJN VAN 1998 TOT EN MET 2022

De indexgrafieken van de vier hoofdsorten, berekend voor de provincie als geheel sinds 1998 en voor drie beheercategorieën ANLb beheer, natuurreservaten en reguliere landbouw sinds 2002. Het jaar 2002 is overal op 100% gesteld. Ook de met een symbool aangegeven trend heeft bij geheel Fryslân betrekking op de periode sinds 1998, en voor de beheercategorieën sinds 2002 (Bron Sovon & CBS).

Trendclassificatie:

++ = sterke toename, + = matige toename, 0 = stabiel, - = matige afname, -- = sterke afname.

De kraakeend

Een vogelsoort die de afgelopen decennia merkbaar is toegenomen is de Kraakeend. Tot ongeveer 1960 was de 'eastein' een zeldzame broedvogel in Nederland, maar daarna namen de aantallen en verspreiding sterk toe. Ook buiten het broedseizoen, met name in de herfst, is al tientallen jaren sprake van toename. De broedaantallen zijn het hoogst in de lagere delen van Nederland, in moerasgebieden, duinplassen en waterrijke graslandgebieden. De trend van de broedpopulatie is over geheel Nederland, zowel sinds 1990 als in de laatste tien jaren (matig) toenemend, in Fryslân is over de laatste tien jaren sprake van een stabilisatie.

De soort broedt laat in het voorjaar en heeft een voorkeur voor nesten op de grond in dichte, ruige vegetatie, vaak op enige afstand van de oever. Uit recent onderzoek blijkt dat de kuikenoverleving (vooral in de eerste week na uitkomen van de eieren) bij Kraakeend significant hoger ligt dan bij de Wilde Eend, wat een belangrijke verklaring kan zijn voor de verschillen in trends tussen beide soorten.

"Ik vind het belangrijk dat we onze weidevogels, die in het voorjaar onze weides zo prachtig aankleden, goed beschermen"

Sjoerd Atze de Jong - Witmarsum

Kuikenoverleving is de crux

Ondanks alle inspanningen vliegen er vaak nog te weinig kuikens uit. Om de aantallen van de verschillende soorten weidevogels niet verder te laten dalen, zijn scherpe keuzes nodig. Want er valt nog veel te verbeteren aan het leefgebied, zowel op het vlak van biotoopbeheer als op het vlak van predatorenaanpak. Hieronder meer uitleg daarover:

Leefomgeving (biotoop)

Een belangrijke factor voor kuikenoverleving is mozaïekbeheer. Met mozaïekbeheer worden de landerijen zo ingericht dat ze geschikt zijn voor kuikens om voedsel te zoeken en te schuilen. De term mozaïek zegt al dat er verschillende maatregelen naast elkaar en achter elkaar aan worden ingezet. Dat zorgt ervoor dat de kuikens op ieder moment geschikt gebied hebben om op te groeien. Maatregelen zijn bijvoorbeeld extensief (voor) weiden, aangepast bemesten, verhoogd waterpeil, gefaseerd maaien (maaitrappen) en stroken laten staan. Mozaïekbeheer zorgt ervoor dat er verschillende soorten kruiden en grassen zijn, wat weer zorgt voor verschillen in gewashoogte en gewasstructuur, zowel tussen percelen als binnen een perceel. Een te hoog en te dicht gewas is niet geschikt voor de kuikens. Ze kunnen daar niet doorheen scharrelen. Bovendien zitten de insecten vaak boven in het gras, waar de kuikens niet bij kunnen. Een te korte vegetatie door te vroeg maaien (of plaatselijk te veel ganzenvraat) is ook niet goed, dan is er te weinig mogelijkheid om dekking te zoeken. Het doel is dus de kuikenoverleving te vergroten door te zorgen voor voldoende voedsel en dekking. Daarnaast zijn ook voldoende oppervlakte, openheid, rust, vocht en variatie in voedselrijkdom belangrijk voor de opgroeiende kuikens.

Veiligheid (predatie)

De invloed van roofdieren (predatoren) op de kuikenoverleving is nog altijd groot, met grote verschillen per plaats en per jaar. Grondpredatoren als vos en steenmarter, maar ook 'nieuwe soorten' als das en wasbeerhond kunnen plaatselijk grote invloed hebben op het uitkomstsucces van de eieren. Voor de kuikens zijn

"Gunstig? Gevarieerde, heterogene vegetatie die tot begin mei kort is."

Klaas Jager - Jonkerslân

daarnaast luchtpredatoren als buizerd, blauwe reiger en bruine kiekendief gevaarlijk. Vooral in de periode dat de kuikens hun vleugelspijeren gaan oefenen (de fladderweken) zijn ze voor de roofvogels een eenvoudige prooi. Hierboven in het stukje over leefomgeving worden al een aantal zaken benoemd die je kunt inzetten om te zorgen dat de kuikens dekking en voedsel hebben. Een goede openheid van het landschap en een hoge waterstand in een gebied maakt het de predatoren lastiger. Daarnaast kan er in bepaalde gevallen gekozen worden voor het weren van de predatoren door bijvoorbeeld een dam uit te rasteren of ruigte te verwijderen. Als ook dat de kuikenoverleving niet verbetert, dan kan er voor sommige soorten gekozen worden voor bestrijding van de predatoren. Vossen, wasbeerhonden, ratten, verwilderde katten en zwarte kraaien mogen worden bestreden in (grote delen van) onze provincie. Steenmarters mogen in een aantal aangewezen weidevogelgebieden worden weggevangen.

Voor de kuikenoverleving zijn onze inspanningen helaas vaak nog niet voldoende.

"Ongunstig? Dat is met stip bovenaan de predatie!"

Heine Hut- Haulerwijk

deelnemende organisaties

NATUURMONUMENTEN

Natuurmonumenten is een vereniging die zorg draagt voor meer dan 100.000 hectare natuur in Nederland. In Fryslân beschermt en beheert Natuurmonumenten een grote variatie aan natuurgebieden, waaronder diverse weidevogelgebieden. In deze gebieden vind je het eeuwenoude weidelandschap met slootjes, greppeltjes, bloemrijke graslanden én weidevogels nog volop terug.

www.natuurmonumenten.nl/friesland

STAATSBOSBEHEER

Staatsbosbeheer beheert ruim 273.000 hectare groen erfgoed in Nederland. Natuur die we beschermen, zodat planten, dieren en mensen ervan kunnen genieten en die we duurzaam willen benutten. In de Friese weidevogelgebieden streven we naar een open landschap met vochtige, kruidenrijke graslanden met hoge waterpeilen waar veel verschillende soorten weidevogels zich thuis voelen.

www.staatsbosbeheer.nl

KOLLEKTIEVENBERIED FRYSLÂN

KBF

Kollektievenberied Fryslân is het samenwerkingsverband van de 7 agrarische collectieven in Fryslân. De collectieven zorgen ervoor dat het ANLb (Agrarisch Natuur- en Landschapsbeheer) efficiënt en effectief wordt ingezet bij meer dan 2.000 boeren.

www.kbf.frl

IT FRYSKE GEA

It Fryske Gea is de provinciale vereniging voor natuurbescherming in Fryslân met ruim 36.000 leden en ruim 20.000 hectare natuur. We beschermen, behouden en ontwikkelen natuur, landschap en cultureel erfgoed. Om verschillende weidevogelsoorten te kunnen bedienen, streven we in de weidevogelgraslanden naar een robuust en open landschap met hoge waterstanden, een vruchtbare bodem en een kruiden- en structureelrijke vegetatie.

www.itfryskegea.nl

BFVW

De Bond Friese VogelWachten is de organisatie in Fryslân die de (weide) vogels beschermt en monitort (telt). De 3.500 vrijwilligers van onze ruim 108 lokale vogelwachten zetten zich met veel passie en energie in voor de vogels in hun omgeving, zowel op agrarische gronden als op natuurterreinen.

www.bfvw.nl

SOVON VOGELONDERZOEK NEDERLAND

Sovon Vogelonderzoek Nederland organiseert landelijke vogeltellingen en voert onderzoek uit ten behoeve van beheer, beleid en wetenschap. De monitoring gebeurt volgens vaste methodes en voor het grootste deel met vrijwilligers. Ook in Fryslân zijn honderden vrijwilligers actief die tellingen uitvoeren van broed- en watervogels.

www.sovon.nl

colofon

Opdrachtgever:

Provincie Fryslân

Redactie:

Mark Hilboezen, It Fryske Gea
Henk Oud, Kollektievenberied Fryslân
Hanneke Wijnja, Natuurmonumenten
Jelle Postma, Sovon
Marleen Daanje, Provincie Fryslân
Bennie Henstra, Staatsbosbeheer
Inge van der Zee, BFVW

Fotografie:

Jappie Seinstra (o.a. cover)
Martin van Lokvan
Roos Piek
Herman Postma
Sjoukje Hamstra-Bouma
Wiebe Palstra

Projectcoördinatie:

BFVW, Inge van der Zee

Vormgeving en opmaak:

Jongens van de Jong, Leeuwarden

Drukwerk:

Drukkerij Van der Eems, Easterein

verantwoording cijfers

In Fryslân worden weidevogels geteld met behulp van de Fryske Combimethode, BMP-tellingen en MAS-tellingen. De BFVW werkt in het gangbare boerenland, binnen de agrarische collectieven en in een deel van de natuurgebieden volgens de Fryske Combimethode, waarbij de nadruk ligt op het vinden van de nesten. Als een nest onvindbaar is of als een gebied niet betreden mag worden, wordt een broedpaar opgegeven, zodat het broedpaar wel meegenomen wordt in de tellingen. De nazorgers maken gedurende het broedseizoen meerdere rondes door het hun toegewezen gebied. Binnen de natuurgebieden werken de TBO's grotendeels met de methode van het Broedvogel Monitoring Project (BMP) van Sovon. Tellers brengen in meerdere rondes vogels met territoriaal gedrag in kaart in vaste telplots. Na afronding van alle telrondes clusteren de tellers volgens vaste criteria de waarnemingen tot territoria. Voorgaande tellingen worden aangevuld met alarmtellingen om een Bruto Territoriaal Succes (BTS) vast te kunnen stellen. Dit BTS geeft een indicatie van het aantal gruttoparen dat minimaal één kuiken tot vliegvlug heeft kunnen brengen.

De gepresenteerde cijfers over 2023 zijn voorlopige gegevens die een goede indruk geven van het broedseizoen in 2023 van de soorten scholekster, Kievit, grutto en tureluur. De aantallen zijn afkomstig uit de door de BFVW en TBO's getelde gebieden. Dit zijn niet alleen de gebieden die speciaal voor weidevogels worden beheerd, maar ook gebieden met een ander beheer zoals de kwelders op de eilanden en beekdal- of moerasgebieden. Het aantal opgegeven hectares bij de TBO's is het oppervlakte aan 'potentieel geschikt habitat' voor één van de hoofdsoorten. Hierbij is gekozen voor de natuurbeheertypes N01.02, N08.03, N09.01, N10.01/02, N12.02-05 en N13.01. Een uitzondering is hierbij gemaakt voor Schiermonnikoog.

De gebruikte cijfers beslaan een groot deel van de provincie. Desalniettemin zijn er ook gebieden geweest waar niet is geregistreerd. De gepresenteerde aantallen kunnen daarom niet zondermeer worden beschouwd als absolute populatieschattingen. Voor de vergelijking van de cijfers uit 2023 met 2022 (figuur 2) is gebruik gemaakt van een selectie van gebieden die in beide jaren zijn geteld. Jaarlijks worden door Sovon en het CBS, op basis van BMP- en MAS-tellingen, indexen berekend voor trends van 12 soorten boerenlandvogels in geheel Fryslân. Aangezien de indexen tot en met 2023 pas in de komende winter gereed zijn is in dit jaarbericht gebruik gemaakt van de indexen tot en met 2022 (figuur 3).